

TEORIA RAȚIONALITĂȚII ÎN SOCIOLOGIE:  
UN ARGUMENT METODOLOGIC\*

ALEXANDRA GHEONDEA-ELADI\*\*

ABSTRACT

RATIONAL CHOICE THEORY IN SOCIOLOGY:  
A METHODOLOGICAL ARGUMENT

În the last years, rational choice theory (RCT) took over a lot of the social sciences, almost polarizing discussions in sociology, such that I was able to hear questions like: are there any other theories in sociology, besides rational choice theory? Although the answer to this question is clearly yes, what seems to be important to avoid is that the moment when this theory monopolizes behavioural explanations in a multi-paradigmatic discipline should not come from partial or incomplete knowledge of it. Consequently, I decided to write this article with two goals in mind: one, to make a review of what rational choice theory is and means to sociology and secondly, to shortly present a research which questioned the structuring of social events according to this theory<sup>2</sup>. In the first part of this paper, I will present the main aspects of rational choice theory, such that I can argue for choosing one of its variants in the second section. In the last part I will present the methodology I used to explore the closeness of the Volunteer's Dilemma (as Diekmann (1985, 1993) proposed it) to the volunteering situation in Romania. I shall do this by aid of institutional analysis and interview analysis. The results of the research will be briefly described, such that, in the end, the conclusions can summarize the main ideas about rational choice theory emerging from this article.

**Keywords:** testing rational choice theory, game theory, qualitative methodology, volunteering.

---

\* This article is based on research undertaken for my Ph.D. project at the University of Bucharest, Romania and on data collected for the author's dissertation at the University of Warwick, Great Britain (Gheondea-Eladi, 2008).

\*\* Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, Calea 13 Septembrie nr. 13, etajul 2, camera 2345, sector 5, 050711 București, România; e-mail: [alexandra@iccv.com](mailto:alexandra@iccv.com).

### ORIGINILE TEORIEI ALEGERII RAȚIONALE

În multe dintre disciplinele din științele sociale se vorbește despre și se folosește *teoria raționalității* (Opp, 2011; Coleman, 2003; Hechter and Kanazawa, 1997). Ca orice teorie utilizată în aceste științe, aceasta (prescurtată, de aici înainte, TR) necesită o testare prealabilă. Dar modul în care alegem să testăm o teorie este corelat cu felul în care sunt definite principalele concepte ale teoriei. În TR este important să conștientizăm existența mai multor variante ale sale (Opp, 1999; 1990) și apoi să alegem una dintre ele. În următoarele rânduri voi prezenta TR, discutându-i originile, variantele, definițiile și criticile care i-au fost aduse.

### ORIGINILE TEORIEI RAȚIONALITĂȚII

Originile unei teorii generale a raționalității nu pot fi reperate cu mare acuratețe, pentru că prima dată a apărut ideea raționalității. Ulterior, această idee a fost aplicată într-o serie de alte științe. În economie raționalitatea a luat forma *teoriei jocurilor* (TJ). TJ a fost recunoscută și dezvoltată abia după publicarea cărții lui von Neuman și Morgenstern din 1944, numită *Teoria jocurilor și comportamentul economic* (Fudenberg și Tirole, 1991). Primele abordări din perspectiva TJ în economie au apărut odată cu studiile lui Cournot, Bertrand sau Edgeworth (Fudenberg și Tirole, 1991), din încercarea de a găsi un model matematic pentru comportamentul uman în economie. Publicațiile ulterioare ale lui Nash, Selten și Harsanyi (Dixit și Skeath, 1999; Fudenberg și Tirole, 1991) au contribuit la crearea a ceea ce cunoaștem azi ca TJ.

În sociologie, Weber (1979) a analizat legile și economia din perspectiva raționalității, în timp ce în științele politice Arrow (1963) a deschis dezbaterile în jurul raționalității. În psihologie, a existat dintotdeauna presupunerea că „ceea ce este rațional este normal, în timp ce iraționalitatea este, într-un anumit sens, anormală sau patologică.” (Colman, 2003: p. 140). De atunci, TR a devenit „una dintre puținele perspective teoretice care sunt folosite în mai multe științe sociale” (Opp, 1999: p. 171) și care, în acest fel, oferă un limbaj comun pentru științele sociale.

Există multe variante ale TR (Opp, 1990). O distincție importantă a fost subliniată de Grandori (2010), care pledează pentru diferențierea dintre raționalitatea folosită de economiști și cea folosită în filosofia științei și cunoașterii. Cu toate acestea, raționalitatea rămâne o perspectivă de cunoaștere a lumii exterioare individului, ceea ce diferă de la o știință la alta fiind felul în care ea este aplicată. În acest sens, Opp (1999) discută diferențele dintre teoria clasică, restrânsă, a raționalității și teoria mai largă a raționalității și aduce argumente împotriva ultimei<sup>1</sup>. Această diferențiere vine din interpretarea diferită a următoarei

---

<sup>1</sup> Fără însă ca diferențierea să se suprapună complet peste cea propusă de Hechter și Kanazawa (1997) dintre „thin” și „thick rational choice theory”.

definiții: „Abordarea alegerii raționale explică un act atunci când arată că aceasta ar maximaliza câștigul pentru agent, date fiind preferințele agentului și constrângerile în cadrul cărora are loc alegerea” (Coram, 1988: p. 841). În varianta mai largă a raționalității, utilitatea poate fi calculată pentru orice tip de interes, chiar și pentru unul social, în timp ce în versiunea restrânsă, doar preferințele care pot fi exprimate printr-un număr pot fi folosite. Un exemplu de explicație rațională restrânsă este una care nu acceptă comportamentul ghidat de norme și valori (Opp, 1999; Coram, 1999) sau prin emoții (Archer și Tritter, 2000).

Nu departe de dezbaterele generale despre TR este însăși definiția raționalității. Pentru Colman (2003: p. 140), „credințele raționale sunt cele care sunt consistente intern, iar argumentele raționale sunt cele care ascultă de legile logicii”, în timp ce „deciziile raționale sau alegerile raționale sunt cele în care agenții acționează conform preferințelor, cunoștințelor și credințelor din momentul acțiunii” (p. 141). Opp (1988: p. 174) diferențiază între varianta restrânsă și cea largă a TR, prin aspectele definiției ale acțiunii raționale: preferințe egoiste vs. orice tip de preferințe, constrângeri tangibile vs. constrângeri tagibile și intangibile, informație completă vs. incompletă, constrângeri obiective vs. percepute, comportament explicat doar de constrângeri vs. comportament explicat atât de constrângeri, cât și de preferințe.

Dintre autorii români, Miroiu (2006) reușește să culeagă o serie de definiții acceptate ale raționalității, care susțin că aceasta înseamnă: „conformitatea cu regulile logicii deductive”, „a face calcule matematice corecte”, „a trage concluzii corecte pe baza înțelesului cuvintelor pe care le folosim”, „a face apel la inducți[e]”, „a face uz în mod corect de probabilitatea ca unele evenimente să se producă” și „a face inferențe întemeiate pe generalizări empirice, în general acceptate ca valide” (p. 33). La o analiză mai atentă a acestor definiții, putem însă observa că ele sunt consecințe ale logicii matematice. Chiar și problema concluziilor corecte pe baza înțelesului cuvintelor a fost rezolvată în matematică prin stabilirea sensului exact al cuvintelor, pornind de la câteva axiome de bază. În acest fel, raționalitatea devine un mod de gândire și cunoaștere bazat pe logica matematică.

Deși foarte des folosită, TR a fost și intens criticată. Principalii săi oponenți susțin că raționalitatea nu se regăsește în interacțiunile sociale (Archer and Tritter, 2000) și că există probleme serioase în ceea ce privește standardizarea jucătorilor, a câștigurilor și a alternativelor (Martin, 1978). Pe de altă parte, Sen (1977) pledează pentru includerea ideii de angajament în model, precum și a ceea ce el numește meta-ierarhii (*meta-rankings*). El atrage atenția și asupra limitărilor care reies din descrierea comportamentului doar în termeni de egoism sau moralitate și din neglijarea ideii de alegere, de compromis între un interes egoist și o normă morală. Grandori (2010: p. 480) evidențiază faptul că a lua în considerare toate alternativele posibile sau a considera că, dacă actorii sunt raționali, nu se pot ivi întâmplări neprevăzute, e posibil din punct de vedere logic și, ca urmare, acesta ar trebui considerat irațional. Archer și Tritter (2000) au arătat că raționalitatea nu

explică altruismul. De asemenea, ei pun în mod justificat sub semnul întrebării existența unei motivații intrinseci în lipsa emoțiilor – o consecință a „raționalității instrumentale” (p. 6). În opinia lor, individualismul, atât sub forma prevalenței alegerii individuale, cât și prin ignorarea societății ca determinant al acțiunii umane, nu face decât să dezmembreze ideea de structură și agent<sup>2</sup>. Pe de altă parte, ei scot în evidență importanța construcției/reconstrucției preferințelor în interacțiunea dintre structură și agent. Pentru ei, simultaneitatea și a-temporalitatea din TJ neglijează de fapt evoluția unei persoane în timp și influența experiențelor trecute asupra celor viitoare. Aceasta duce la imposibilitatea presupunerii de „stabilitate” (p. 13) a preferințelor.

### O ALTĂ DEFINIȚIE A TEORIEI RAȚIONALITĂȚII

Dacă până acum am arătat principalele idei din TR, în cele ce urmează consider TR a fi o colecție de modele de comportament uman care se bazează pe anumite principii generale ce dezvoltă ideile generale prezentate mai sus. Modelele TR sunt teoria utilității așteptate și *prospect theory* (teoria așteptării), iar în paragrafele următoare voi prezenta pe scurt principalele idei ale acestor teorii.

În teoria utilității așteptate, situațiile decizionale sunt definite ca jocuri. Un joc este un model ideal al unei situații conflictuale în care *actorii* sunt interesați de obținerea unor *câștiguri* care pot fi realizate pe mai multe căi (*strategii*). Acești actori acționează în vederea intereselor lor, pe baza unor informații pe care le au despre situația sau jocul în care se află și care sunt toate perfect cunoscute. Acest model presupune că: „credințele raționale sunt cele care sunt intern consistente” (Colman, 2003: p. 140), actorii aleg o strategie sau alta în vederea maximalizării câștigurilor sau a utilității lor așteptate (Colman, 2003; Dixit și Skeath, 1999) și toate regulile jocului, împreună cu fiecare strategie a fiecărui actor, câștigurile și toate implicațiile acestor informații sunt perfect cunoscute (Colman, 2003). Acest lucru presupune că actorii au „o înțelegere completă a intereselor lor” (Dixit și Skeath, 1999: p. 27) și „o cunoaștere completă despre ce acțiuni vor duce la desăvârșirea intereselor lor” (Dixit și Skeath, 1999: p. 27).

O preferință este de fapt o ordonare între mai multe strategii de acțiune, deci a spune că un actor are o preferință presupune posibilitatea de a ordona sau de a ierarhiza oricare două câștiguri corespunzătoare unor strategii sau alternative de acțiune. Potrivit lui Colman (2003: p. 140–1) prima proprietate a TR înseamnă de fapt că preferințele raționale ascultă de „principiul ordonării slabe” (*weak ordering principle*), care presupune următoarele:

**a.** „completitudine”, adică pentru orice pereche de câștiguri, actorul poate prefera una dintre ele sau poate fi indiferent față de ambele;

<sup>2</sup> Elemente centrale ale teoriei realismului critic.

**b.** „tranzitivitate”, adică, în cazul în care un actor preferă  $x$  față de  $y$  și  $y$  față de  $z$ , atunci ea/el preferă  $x$  față de  $z$ ;

**c.** „ordonare necontextuală”, care se referă la stabilitatea preferințelor în orice condiții.

Ca răspuns la teoria utilității așteptate, Daniel Kahneman și Amos Tversky (1979) au publicat în *Econometrica* un articol numit *Prospect Theory: an Analysis of Decision under Risk*. Noua teorie calculează valoarea în locul utilității și se diferențiază fundamental de teoria utilității așteptate prin faptul că valoarea nu este o funcție liniară față de probabilitățile de acțiune și nu este definită față de câștigul final, ci în termeni relativi, adică față de câștiguri și pierderi (Tversky și Kahneman, 1981; Kahneman și Tversky, 1979).

O altă linie pe care a fost criticată TR a dus la dezvoltarea *teoriei raționalității limitate*, începând de la conceptul propus de Simon (1965) și de la rezultatele obținute de Tversky și Kahneman (1982). Teoria raționalității limitate susține că oamenii folosesc anumite scurtături cognitive pentru a lua decizii. Aceste scurtături se numesc *euristici de judecată* și pot lua forma disponibilității (*availability*), reprezentativității (*representativeness*), încrederii exagerate (*overconfidence*) (Kahneman și Tversky, 1982) sau a copierii comportamentului observat la alți indivizi (Heckathorn, 1996). Cercetările mai recente din acest domeniu încearcă să găsească alte asemenea euristici de judecată (Gigerenzer și Gaissmaier, 2011; Gigerenzer și Brighton, 2009).

Cu toate acestea, chiar și această dezvoltare critică a teoriei raționalității are problemele sale, în special dacă ne gândim la cele legate de interpretarea rezultatelor experimentale. De vreme ce este aproape imposibil să cunoaștem cu exactitate felul în care gândesc oamenii, cercetătorii trebuie să aleagă o interpretare a rezultatelor lor experimentale. Într-o analiză teoretică foarte profundă a acestui tip de experimente, Fisch (2001) evidențiază faptul că există cel puțin patru moduri în care se pot interpreta rezultatele experimentale prezentate de Kahneman și Tversky (1982). Unul este acela că oamenii se bazează pe euristici de judecată (Frische, 2001). Al doilea este că există asimetrii în structura câștigurilor jocului (Frisch, 2001). Al treilea ia în considerare inegalitățile dintre probabilitatea de a da un răspuns corect și probabilitatea de a da un răspuns greșit (Frisch, 2001). Cea de a patra interpretare a rezultatelor ține seama de faptul că participanții și cercetătorii nu sunt de acord asupra răspunsului corect (Frisch, 2001).

## TESTAREA TEORIEI RAȚIONALITĂȚII

Au fost multe încercări de a testa TR. Potrivit literaturii, două astfel de modalități au prevalat: compararea comportamentului așteptat conform TR și a comportamentului uman real (Suleiman și Rapoport, 1988; Dawes și Van de Kragt, 1988; Tversky și Kahneman, 1981) și verificarea presupunerilor, precum

(in)tranzitivitatea (Rawling, 1990; Bondareva, 1990; Philips, 1989) și (ne)contextualitatea preferințelor (Doyle *et al.* 1999; Huber *et al.* 1982; Slovic and Lichtenstein 1983; Tversky 1969, citați în Colman, 2003) sau existența utilităților (non)monetare (Haas, Deseran, 1981).

Pe de altă parte, metodologiile folosite pentru a testa TR au constat fie în realizarea unor experimente care să compare comportamentul real uman cu cel așteptat, conform TR (Tversky, Kahneman, 1981), fie în elaborarea unor studii pe bază de chestionar care să evalueze utilitățile și probabilitățile pe care oamenii le folosesc atunci când decid (Opp, 1989). Așa cum arată Opp (1990), economiștii au respins folosirea interviurilor pentru a testa TR, pe baza subiectivității interpretărilor.

În continuare voi arăta cum se pot folosi datele colectate pe bază de interviu și analizate prin analiza de discurs, pentru a testa TR. Acest lucru este important pentru că diferite metode de cercetare pot aduce informații diferite despre un subiect (Bryman, 2008, Capitolul 25) și astfel nicio metodă nu ar trebui respinsă de la început, ci ar trebui folosită pentru a completa cunoștințele actuale din domeniu. Deși reprezentativitatea este un aspect important, cercetările pe bază de chestionar și experimentele predefinesc cadrul<sup>3</sup> de gândire. Interviurile și analiza de discurs pot dezvălui dacă acest cadru de gândire este folosit atunci când oamenii iau decizii.

Teoria raționalității încadrează procesul decizional într-un mod foarte clar. Persoana este așteptată să se autositueze într-un proces decizional în care aspectele relevante pentru decizie sunt costurile și beneficiile acelei acțiuni. De asemenea, individul trebuie să perceapă existența unui grup de alternative și a unui grup de jucători împotriva cărora poate pierde sau poate câștiga.

Interviurile pot aduce informații suplimentare despre existența acestor aspecte. În loc să presupunem că oamenii aleg, spre exemplu, între a voluntaria și a nu voluntaria, ar trebui să verificăm dacă acestea sunt singurele alternative considerate. În loc să presupunem că celălalt jucător este mereu o persoană, ar trebui să vedem ce fel de „oponent” percep oamenii. De asemenea, ar fi interesant de văzut dacă oamenii își percep propria condiție în termenii aceștia conflictuali. Totodată, este posibil ca oamenii să nici nu perceapă că au o alegere de făcut. Uneori, ei pot crede că nu au nicio alegere (în termeni stricți, pot percepe că nu au la îndemână decât o singură alternativă). În timp ce, la utilizarea chestionarelor, cadrul de gândire este impus de cercetător, în cazul utilizării metodei interviului și, așa cum am văzut, și în cadrul metodei experimentale, problemele apar în momentul interpretării datelor. În cazul interviurilor însă, problema metodologică de interpretare a rezultatelor este dacă oamenii „își raționalizează” discursul. Motivul pentru această „raționalizare” poate fi o reacție la așteptările percepute din partea intervievatorului sau din partea societății. În aceste cazuri, participantul la interviu poate să dorească să se afișeze ca o persoană „rațională”, iar răspunsurile

---

<sup>3</sup> Conceptul de cadru (eng. *frame*) este folosit aici diferit față de Tversky și Kahneman (1981). Ideea de cadru de gândire vine mai degrabă din teoriile interacționismului simbolic și mai ales în sensul folosit de Goffman (1959).

oferite pot fi reacții la întrebările sau chiar la comportamentul intervievatorului, care cer un răspuns „rațional” sau „raționalizator”<sup>4</sup>.

#### UN EXEMPLU

Într-o cercetare din 2008 (Gheondea-Eladi, 2008), am testat Dilema Voluntarului, propusă de Diekmann (1985; 1993). Testarea a constat în compararea elementelor structurale ale jocului din dilema voluntarului cu rezultatele unei analize instituționale și a unei analize de discurs pe baza interviurilor realizate. Elementele structurale ale jocului au fost: actorii implicați, alternativele de acțiune, distribuția câștigurilor așteptate, probabilitățile de acțiune, cunoștințele anterioare jocului și preferințele cu care actorii intră în joc<sup>5</sup>. Evaluarea acestor elemente structurale s-a realizat în doi pași. Pentru a evalua cunoștințele și preferințele anterioare jocului (fără a presupune că putem realiza o enumerare exhaustivă a acestora și totodată fără a presupune că orice actor este conștient de toate aceste evenimente și impactul acestora asupra propriului comportament), am recurs la o analiză instituțională care să scoată în evidență impactul posibil al unui anumit parcurs istoric și instituțional asupra deciziei de a voluntaria sau nu. Pentru evaluarea celorlalte elemente structurale și a valorilor și preferințelor, am analizat discursul a opt persoane, dintre care patru cu experiență de voluntariat și patru fără experiență de voluntariat.

Analiza instituțională a urmărit evoluția istorică a societății civile din România, din perspectiva legilor și instituțiilor importante pentru aceasta, cu scopul de a evidenția stimulentele instituționale relevante pentru decizia de a voluntaria sau nu, precum și potențialele așteptări și preferințe create în acest fel. Au fost urmărite trei perioade istorice – de la sfârșitul secolului al 19-lea până în perioada comunistă, din perioada comunistă și după comunism – și, pe baza literaturii disponibile, a fost evidențiată balanța costuri/beneficii legate de voluntariat, participare, inițiativă, întrajutorare și asociere pentru organizarea comunităților. Celelalte elemente ale jocului – actorii implicați, alternativele de acțiune și probabilitățile de acțiune – au fost și ele urmărite în cele trei perioade istorice.

Cercetarea pe bază de interviu a urmărit modul în care cei intervievați defineau situația de voluntariat. Pentru aceasta am utilizat următoarea definiție a voluntariatului: *activitate cu risc potențial, realizată sub forma muncii neplătite, formalizată sau nu, efectuată pentru a răspunde unor nevoi ale comunității dintr-o alegere personală și fără coerciție, dar nu neapărat în lipsa unor stimulente*. Așa cum reiese din Tabelul nr. 1, ghidul de interviu a fost și el structurat pe baza

---

<sup>4</sup> Mulțumesc Cosimei Rughiniș pentru această sugestie de interpretare a datelor de interviu, adusă la prezentarea acestei lucrări la Atelierul „Raționalitatea – cariera unui concept în cercetarea socială”, 29 martie 2010, Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială.

<sup>5</sup> Jocul a fost considerat un joc static cu cunoștințe incomplete (*static game with incomplete knowledge*).

elementelor definiției ale jocului, dar și a câtorva concepte corelate, precum identificarea nevoilor comunității, definiția voluntariatului, atribuirea responsabilității pentru rezolvarea problemelor comunității și încrederea socială.

Tabelul nr. 1

Operaționalizarea conceptelor pentru ghidul de interviu pentru persoanele care nu au voluntariat în mod formal niciodată

NR.	CONCEPTE ȘI INDICATORI	VARIABILĂ	
1	Alternative la voluntariat	Acțiuni percepute ca posibile, pentru a face diferența (a produce o schimbare) în societatea de azi	
2	Credințe despre voluntariat	Percepția asupra frecvenței voluntariatului în România Percepția asupra trăsăturilor celor care fac voluntariat în România Percepția asupra motivelor pentru care cei care fac voluntariat aleg să facă acest lucru	
3	Costuri, beneficii și riscuri ale voluntariatului	Stereotipuri	Asupra calității rezultatelor survenite din munca neplătită Asupra caracteristicilor demografice ale celor care voluntariază (gen, vârstă, educație, venit) Asupra dificultăților muncii neplătite
		Motivații	Influențe percepute Caracteristici negative ale voluntariatului Caracteristici pozitive ale voluntariatului Oportunități percepute pentru voluntariat
		Riscuri sociale	Percepția asupra celor care fac voluntariat Percepția asupra diferitelor domenii în care se poate face voluntariat Percepția asupra celor care fac voluntariat în funcție de distanța socială (familie, prieteni, colegi de muncă, angajatori sau superiori ierarhici de la muncă) Percepția asupra diferitelor domenii în care se poate face voluntariat în funcție de distanța socială (ca mai sus)
4	Definiția voluntariatului	Generală	Definirea Cuvinte descriptive
		Accesibilitatea voluntariatului	Acțiuni necesare pentru a deveni voluntar
5	Definiția nevoilor comunității	Percepția asupra nevoilor zonei proxime de locuire (cartier, sat, oraș, etc.)	
6	Atribuirea responsabilității pentru rezolvarea problemelor comunității	General	Percepția asupra actorilor responsabili
		Puterea de decizie asupra propriilor acțiuni ( <i>en. empowerment</i> )	Percepția asupra alternativelor proprii de acțiune pentru rezolvarea problemelor comunității Percepția generală asupra impactului acțiunii individuale în România
		Voluntariatul ca soluție la problemele comunității	Percepția asupra impactului voluntariatului asupra problemelor comunității



7	Încredere socială	General	Percepția asupra posibilității ca oamenii să fie orientați spre a face rău sau spre a avea grijă și de interesele celorlalți Percepția asupra posibilității ca oamenii să fie orientați spre a profita de orice ocazie sau de a fi corecți Motivații pentru aceste percepții
		Distanța socială față de persoanele de încredere	Identificarea persoanei(lor) care ar fi dispusă(e) să ofere ajutor la nevoie
		Descrierea situației de voluntariat	Ultima dată când a ajutat o cunoștință aflată în dificultate, fără a cere nimic în schimb Ultima dată când a fost ajutat de o cunoștință într-o problemă dificilă, fără a oferi nimic în schimb

Un element important în analiza delor de interviu, pe lângă identificarea elementelor structurale ale jocului, a fost felul în care participanții la interviu se poziționau față de ceilalți actori. În acest sens, importantă pentru încadrarea în teoria raționalității era percepția unui oponent în realizarea câștigurilor.

Rezultatele au arătat că toate aspectele presupuse de TR sunt prezente în discursul oamenilor, însă în formă puțin modificată. Actorii nu sunt întotdeauna oameni, ei pot fi și organizații, de exemplu. Alternativele nu au fost niciodată dihotomice și acest aspect a avut un impact important asupra deciziilor. Au fost câteva ipostaze care au exemplificat folosirea așa-ziselor strategii mixte<sup>6</sup> și au arătat o preferință pentru aceste strategii, față de cele așa-zis pure. De asemenea, bunurile comune uzuale (străzi, iluminat public, calitatea aerului, siguranța și ordinea publică etc.) aproape că nu au fost percepute ca fiind comune. Mai mult, „relațiile” dintre oameni au apărut a fi considerate singurul „bun” comun<sup>7</sup> pe care subiecții l-au perceput și unul dintre cele mai importante câștiguri pe care le puteau obține.

## CONCLUZII

Principalele probleme în testarea teoriei raționalității pe care le-am discutat în acest articol încep de la definirea conceptului de raționalitate și alegerea unei variante a TR și ajung la alegerea unui model (ca set de presupuneri acceptate) din TR și a metodologiei de cercetare, precum și a alegerii unei interpretări a rezultatelor. În paragrafele de mai sus am argumentat că ar fi dezirabil să acceptăm

<sup>6</sup> Așa-zisele strategii mixte nu au reieșit în urma caracterului repetitiv al situațiilor sau ca urmare a alternării alegerilor cu o anumită probabilitate, însă au fost prezente prin aceea că oamenii alegeau două alternative în același timp – o posibilitate care nu este luată în considerare în majoritatea modelelor din TJ.

<sup>7</sup> Această concluzie a fost posibilă considerând bunurile comune ca fiind bunuri realizate din resursele comunității care urmează să beneficieze de ele și accesibile tuturor membrilor acestei comunități.

că atât metodele calitative cât și cele cantitative pot fi potrivite pentru testarea TR și am prezentat o metodologie calitativă de testare a unuia dintre modelele sale.

Alegând dilema voluntarului, propusă de Diekmann, am ales să testez un joc din teoria jocurilor – unul din modelele TR. În acest fel argumentez faptul că doar o colecție de teste ale unor modele clare, pe un subiect determinat, pot constitui mai apoi dovezi pentru evaluarea generală a teoriei raționalității, indiferent de metodologia folosită. Totodată, subliniez faptul că exemplul oferit în acest articol nu constituie o metodă de a testa întreaga TR, ci de a testa doar o mică parte a ei. O teorie atât de extinsă ar fi greu de testat pentru toate domeniile, în același timp, iar *divide et impera* pare a fi strategia mai potrivită.

Din punct de vedere metodologic consider mai potrivit ca modelul teoriei jocurilor din teoria raționalității să fie considerat în sociologie ca o modalitate de construire a discursului în care actorul din perspectiva căruia este privită situația analizată deține o serie de cunoștințe anterioare jocului, pe care consideră că și ceilalți actori le cunosc și percepe unul sau mai mulți oponenți, cel puțin două alternative de acțiune, fiecare cu probabilitățile aferente de acțiune, o anumită distribuție a costurilor și beneficiilor și anumite preferințe între alternative. Acest lucru nu presupune că și ceilalți actori percep situația ca având aceeași structură. Totodată, trebuie avut în vedere faptul că doar decizia este individuală, în sensul de decizie pronunțată de un singur individ, în timp ce structura jocului, precum și cunoștințele anterioare acestuia sunt determinate social, cultural și instituțional.

#### BIBLIOGRAFIE

1. ARCHER, M.S., TRITTER, J.Q. (2000), *Rational Choice Theory: Resisting Colonization*. London: Routledge.
2. ARROW, K.J. (1963), *Social Choice and Individual Values*, New Haven: Yale University Press.
3. BONDAREVA, O.N. (1990), *Revealed Fuzzy Preferences*, în Kacprzyk, J., Fedrizzi, M., *Multiperson decision making models using fuzzy sets and possibility theory*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 64–70.
4. BRYMAN, A. (2008), *Social Research Methods*, New York: Oxford University Press.
5. COLMAN, A.M. (2003), „Cooperation, Psychological game theory and limitations of rationality in social interaction”. *Behavioural and Brain Sciences*, 26: p. 139–198.
6. CORAM, B.T. (1988), „Mathematical Modelling and Game Theory: A Rational Choice for the Social Sciences?” *Journal of Sociology* 24(3): p. 459–472.
7. DAWES, R.M., A.J.C. VAN DE KRAGT, et al. (1988), “Not me or Thee but we: The importance of group identity in eliciting cooperation in dilemma situations: experimental manipulations” *Acta Psychologica* 68: p. 83–97.
8. DIEKMANN, A. (1985), „Volunteer’s Dilemma”, *Journal of Conflict Resolution*, 29 (4): p. 605–610.
9. DIEKMANN, A. (1993), “Cooperation in an asymmetric Volunteer’s Dilemma game. Theory and Experimental Evidence”, *International Journal of Game Theory*, 22: p. 75–85.
10. DIXIT, A., SKEATH, S. (1999), *Games of strategy*, New York: W.W. Norton and Company.
11. FRISCH, D. (2001), *Interpreting Conflicts Between Intuition and Formal Models*, in Weber, E.U., Baron.
12. LOMES, G., *Conflict and Tradeoffs in Decision Making*, Cambridge, Mass.: Cambridge University Press.

13. FUNDENBERG, D., TIROLE, J. (1991), *Game Theory*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
14. GHEONDEA-ELADI, A. (2008), "Game Theory, Volunteering And The Influence of Social Context: A Case Study Of Romania", Masters thesis, University of Warwick: Coventry, United Kingdom.
15. GIGERENZER, G., BRIGHTON, H. (2009), Homo Heuristicus: *Why Biased Minds Make Better Inferences*, *Topics in Cognitive Science*, 1: p. 107–143.
16. GIGERENZER, G., GAISSMAIER, W. (2011), Heuristic Decision Making, *Annual Review of Psychology*, 62: p. 451–482.
17. GOFFMAN, I. (1954), *The presentation of self in everyday life*, London: Penguin.
18. GRANDORI, A. (2010), "A rational heuristic model of economic decision making." *Rationality and Society*, 22 (4): p. 477–504.
19. HASS, D.F., DESERAN, F.A. (1981), "Trust and Symbolic Exchange". *Social Psychology Quarterly*, 44 (1): p. 3–13.
20. HECHTER, M., KANAZAWA, S. (1997), "Sociological rational choice theory", *Annual Review of Sociology*, 23: p. 191–214.
21. HECKATHORN, D.D. (1996), The dynamics and dilemmas of collective action, *American Sociological Review*, 61 (2): p. 250–277.
22. KAHNEMAN, D., and A. TVERSKY (1979), "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk", *Econometrica*, XLVII: p. 263–291.
23. KAHNEMAN, D., SLOVIC, P., TVERSKY, A. (1982), *Judgment under uncertainty: heuristics and biases*, Cambridge, New York, Cambridge University Press.
24. MARTIN, B. (1978), "The selective usefulness of game theory", *Social Studies of Science*, 8: p. 85–110, Available at: <http://www.uow.edu.au/arts/sts/bmartin/pubs/78sss.html#fn8> (accesat 2008).
25. MIROIU, A. (2006), *Fundamentele politicii*, vol. I, Iași, Editura Polirom.
26. OPP, K.-D. (1989), *The Rationality of Political Protest. A Comparative Analysis of Rational Choice Theory*. Boulder, San Francisco and London, Westview Press.
27. OPP, K.-D. (1990), "Testing Rational Choice Theory in Natural Settings" in Hox, J.J. și de Jong-Gierveld, J., *Operationalization and Research Strategy*, Amsterdam/Lisse, Swets and Zeitlinger B.V.: p. 87–101.
28. OPP, K.-D. (1999), "Contending Conceptions of the Theory of Rational Action", *Journal of Theoretical Politics* 11 (2): p. 171–202.
29. OPP, K.-D. (2011), "Modeling Micro-Macro Relationships: Problems and Solutions", *Journal of Mathematical Sociology*, 35: 1, p. 209–234.
30. PHILIPS, M. (1989), "Must Rational Preferences Be Transitive?", *Philosophical Quarterly* 39 (157): p. 477–483.
31. RAWLING, P. (1990), "The ranking of preference", *Philosophical Quarterly* 40 (161): p. 495–501.
32. SEN, A. (1977), "Rational fools: a critique of the behavioural foundations of economic theory", *Philosophy and Public Affairs*, 6 (4): p. 317–344.
33. SIMON, H. (1965), *Administrative Behaviour. A Study of Decision-Making Process in Administrative Organization*, New York: The Free Press.
34. SULEIMAN, R. and A. RAPOPORT (1988), "Environmental and Social Uncertainty in single-trial resource dilemmas." *Acta Psychologica* 58: p. 99–112.
35. TVERSKY, A., KAHNEMAN, D. (1981), "The Framing of Decisions and the Psychology of Choice", *Science* 211: p. 453–458.
36. WEBER, M. (1979), *Economy and Society: an outline of interpretive sociology*, Berkley, London: University of California Press.

